

Leiden: Roomburg

Van nieuwe protestanten naar oud-katholieken

Het voert te ver om het Waardeiland als een wereldwonder te beschouwen, feit is wel dat het wooneiland, zeker in de jaren '70 van de vorige eeuw toen het werd ontwikkeld, uitzonderlijk was voor Nederland, ja zelfs voor Europa. En eigenlijk is het 'eiland', het in meer dan één opzicht fascinerende, relatief nieuwe Leidse woongebied, nog altijd heel bijzonder, zo'n 40 jaar na dato.

Vergelijkbare woonlocaties waren er tot dan toe louter in de Verenigde Staten, in Irvine en in Mission Bay (San Francisco). Het zijn ook de architecten van die revolutionaire ontwerpen, James Fischer en Harold Friedman die verantwoordelijk zijn voor de unieke transformatie van industrie naar groen en recreatief wonen. Maar evenveel eer komt ook de al even wereldvermaarde landschapsarchitect Anthony Guzzardo toe, die voor de landschappelijke aankleding en invulling van het Waardeiland heeft gezorgd.

Het bijzondere Waardeiland is onderdeel van een wandeling die overigens, figuurlijk gesproken, minder verheven en wat alledaagser begint, namelijk aan de rand van het park Roomburg.

Routebeschrijving

De wandeling begint aan de noordzijde van park Roomburg (kp 1), om precies te zijn bij de zogeheten Torenflat die hier sinds 1958 staat (kp 2).

(kijkpunt 1)

Park Roomburg is in 1955 aangelegd. Het park heeft in de jaren '90 een grootschalige opknapbeurt ondergaan; zo is er onder meer een omvangrijke vijver aangelegd, is een opvangvoorziening voor peuters en kleuters ingericht, inclusief een veelsoortig assortiment van speelwerktuigen.

Park Roomburg is onderdeel van een wijk die sowieso veel groen herbergt. De nabije ligging van de parken Cronesteyn en De Bult maakt Roomburg aantrekkelijk als foerageer - en uitwijkgebied voor vogels en insecten.

(kijkpunt 2)

De Torenflat heeft niet voor niets die benaming; de flat aan het Van Vollenhovenplein is in 1958 gebouwd en is de eerste hoogbouw van Leiden, hoog boven de toen nog nauwelijks bebouwde landerijen. De flat is gebouwd ter bestrijding van de woningnood in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw. Na de bouw van de Torenflat verrezen overigens al snel elders in de stad, vooral in het zuidwesten van Leiden, andere complexen van vergelijkbare hoogte.

We lopen langs de voorzijde van de Torenflat en gaan linksaf het park Roomburg in. Maar eerst kijken we nog even naar de verpozingsplek met bijzondere gaanderij aan de overzijde, langs het water van de Duyvendakstraat. De straat is vernoemd naar de hoogleraar die van 1930 tot aan zijn dood in 1954 Chinese taal- en letterkunde aan de Leidse universiteit doceerde en de grondlegger is geweest van het beroemde Sinologisch Instituut van de universiteit, dat nog altijd grote internationale faam geniet.

Bij de ingang van Park Roomburg stond ooit de in maart 2006 door schoolkinderen geplante jubileumboom ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Leidse Burgemeesterswijk, het noordelijk van het park gesitueerde woongebied. Er is nu slechts een plaque die aan het planten van de boom herinnert.

Park Roomburg kan in rechte lijn langs de aangrenzende weterring worden doorkruist, wij kiezen echter de wat langere looproute over de paden die zich door het park kronkelen. Maar in beide gevallen is de uitgang, na de passage van de sportvelden van de Leidse Hockey Club Roomburg, de Hazewinkelstraat, die we naar rechts inlopen. De straat is vernoemd naar de eerste vrouwelijke hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van, nee, niet Leiden, maar Amsterdam.

We lopen via het laatste deel van de Van Vollenhovenkade naar de Burggravenlaan. Daarbij passeren we de Vredeskerk (kp 3).

(kijkpunt 3)

De Vredeskerk, markant gelegen op de grens van Professorenwijk en Burgemeesterswijk, oogt nog altijd als een zeer modern kerkgebouw. Het godshuis is ook nog niet zo oud, want de bouw dateert van 1965 en werd destijds in opdracht van de Hervormde Gemeente uitgevoerd. Het godshuis is nu onderdeel van de Protestantse Kerken van Nederland, het kerkgenootschap dat ontstond na de fusie van de hervormden, gereformeerden en de evangelisch lutheranen in mei 2004. In 2009 is de Vredeskerk grondig gerestaureerd. Het interieur bevat een fraai wandkleed en een moderne muursculptuur.

We steken de Burggravenlaan over en lopen de Van den Brandelerkade * in, praktisch in het verlengde van de Van Vollenhovenkade. Het water links van ons heet Stadsmolensloot, de scheiding tussen Professoren- en Burgemeesterswijk.

* Instappen voor treinreizigers.

* hier ook instappen buspassagiers.

De Van den Brandelerkade is vernoemd naar de man die tussen 1866 en 1880 burgemeester van Leiden is geweest.

Schuin links voor ons staat de imposante Petruskerk, geheel opgetrokken in op kloostermoppen gelijkende Ouderzorgsteen, waardoor het gebouw als het ware een middeleeuws karakter heeft. Een rondje om de kerk via de brugovergang naar de Zeemanlaan is de moeite meer dan waard (kp 4).

(kijkpunt 4)

De Petruskerk dateert van het midden van de jaren '30 van de vorige eeuw. De Petruskerk was één van de eerste bouwwerken in de zuidelijke stadsuitbreiding.

De architecten Kropholler en Van Oerle ontwierpen niet alleen de kerk, maar ook de bijbehorende pastorie én een zestigtal huizen, rondom de kerk gesitueerd, in de stijl van de Delftse School. Kerk en omgeving zijn sinds enkele jaren rijksmonument. De kerk is eerder kort en breed dan lang en smal, zoals de meeste rooms-katholieke kerken. De Petruskerk is slechts 60 meter lang, maar wel 36 meter breed.

Het nieuwe kruis op de toren dateert van 1998, waarmee een uitgebreid onderhoudsproject werd afgesloten. De toren is ruim 70 meter hoog en heeft een imponerend grondvlak van tien bij tien meter.

Terug naar de Van den Brandelerkade lopen we via de Cronesteinkade naar de Zoeterwoudsesingel, majestueus in zijn aanblik. Het opvallende pand op de hoek van de Cronesteinkade en de Roodenburgerstraat imponeert (kp 5). Vroeger was hier het Joods Weeshuis gevestigd, nu is Brijder Verslavingszorg er in gehuisvest.

(kijkpunt 5)

Brijder is als instelling voor verslavingszorg - alcohol-, drugs-, rook-, medicijn- en gokverslaving - onderdeel van de Parnassia Bavo Groep, een overkoepelende organisatie in de sector van de geestelijke gezondheidszorg. De instelling, met meer dan 40 vestigingen, is vernoemd naar Klaas Brijder, naar wiens oordeel een verslaafde niet als crimineel maar als patiënt moet worden beschouwd en als zodanig moet worden behandeld.

Het voormalig Joods Weeshuis (officieel Centraal Israëlitisch Wees- en Doorgangshuis 'Machseh Lajesoumim') opende hier in 1929 zijn deuren. De nieuwbouw was een ontwerp van architect B. Buurman. Overigens was al in 1900 besloten uit te zien naar ruimere en nieuwe huisvesting en de voormalige brouwerij aan de Stille Rijn die als weeshuis was ingericht, te verlaten. Geldgebrek is de oorzaak geweest van de vertraging in de uitvoering van de plannen.

Op 17 maart 1943 zijn 51 kinderen en negen personeelsleden naar Westerbork gedeporteerd. De deportatie stond destijds onder leiding van Franz Fischer, later één van de Drie van Breda, die tot 1989 in de Bredase koepelgevangenis vast heeft gezeten. Op vier na zijn alle kinderen en personeelsleden in Duitse concentratiekampen om het leven gekomen.

In 1951 is het pand aan de gemeente Leiden verkocht; de opbrengst is besteed aan de stichting van een nieuw kindertehuis in Israël.

Voordat Brijder zich in het monumentale gebouw kon vestigen, zijn verwoede pogingen ondernomen om het voormalig weeshuis voor permanente overdenking te bestemmen en als (joods) museum in te richten. Zij zijn alle uiteindelijk gestrand.

Bij de kruising met de Roodenburgerstraat wordt verwezen naar het gelijknamige kasteel dat hier ooit moet hebben gestaan. Dat 'hier' moet niet al te letterlijk worden genomen, want aloude geschriften en opgravingen hebben inmiddels duidelijk gemaakt dat het 13de eeuwse Ro(o)denburg/Roomburg was gebouwd nabij de waterkruising van Nieuwe Rijn en Rijn-Schiekanaal. Het kasteel is tussen 1566 en 1574 verwoest en nooit meer opgebouwd.

Waar de Cronesteinkade uitkomt op de Zoeterwoudsesingel staat het fraaie gebouw van de Oud-Katholieke Kerk (kp 6). Hier gaan we rechtsaf om de singel verder te volgen.

(kijkpunt 6)

De Oud-Katholieke Kerk dateert van 1925. Het godshuis is gebouwd naar een ontwerp van architect Bernard Buurman in de zogeheten chaletstijl, een bouwstijl, verwant aan de Romantiek die veel werd toegepast rond de wisseling van de 19de en 20ste eeuw. De kerk heeft inmiddels de status van rijksmonument.

De fameuze muurschilderingen in de kerk zijn het werk van Jugendstil-ontwerper Chris Lebeau. De decoraties zijn deels gebaseerd op zijn persoonlijke bijbelinterpretaties. In zijn schildering van het Geloof, met Hoop en Liefde de drie christelijke deugden, heeft Lebeau zijn eigen geloof in een betere wereld verwerkt: zo zijn Lenin en Gandhi daarin herkenbaar, als ook twee geboeide mannen als martelaars voor de nieuwe maatschappelijke orde. In één van de schilderingen heeft hij ook zichzelf geportretteerd. Lebeau paste in zijn werk een speciale techniek toe: het Keimse waterglasschilderen, een schildering in kalk op een korrelige ondergrond, wat mede de intensiteit van de kleur bepaalde.

Lebeau was een veelzijdig kunstenaar. Hij ontwierp dessins voor linnen en aardewerk en was plateelschilder, verzorgde decors, affiches en programma's, onder meer voor Theater Verkade in Den Haag en maakte ontwerpen voor boekbanden en postzegels. Hij stierf op 67-jarige leeftijd in het concentratiekamp Dachau, een maand voor het einde van de oorlog.

Naast de reguliere diensten is de kerk voor het publiek alleen toegankelijk op de tweede zaterdag van de maand en op open-monumentendag.

Het kerkgebouw aan de Zoeterwoudsesingel behoort tot de parochie van de H.H. Fredericus en Odulphus. Odulphus was rond het jaar 800 missionaris onder de Friezen en is tien jaar lang de plaatsvervanger geweest van bisschop Fredericus van Utrecht.

De Oud-Katholieken wijzen sinds het begin van de 18de eeuw het Romeinse kerkcentralisme af en later, vanaf 1870, het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid. De aartsbischoppelijke zetel van de Oud-Katholieken is net als die van de Rooms-Katholieken in Utrecht. De Sint-Gertrudiskathedraal is de hoofdkerk.

Sinds 1910 worden de erediensten in de Oud-Katholieke Kerk in de moedertaal gevierd. Het verplichte celibaat is in 1922 opgeheven en sinds de jaren '90 van de vorige eeuw staat het priesterambt open voor vrouwen. Deze voorziening en de bereidheid om huwelijken van homo's en lesbiennes in te zegenen maken dat de verhouding met 'Rome' nog altijd stroef is.

De Zoeterwoudsesingel is hier op z'n mooist. Het Plantsoen aan de overkant komt ons bekend voor van een andere wandeling in deze serie. We gaan voorbij aan de De Laet de Kanterstraat, vernoemd naar de man die Van den Brandeler in 1880 opvolgde als burgemeester van Leiden en dat tot 1894 bleef. Kijk zo en dan even achterom, anders mist u op de zijgevel van één van de herenhuizen langs de singel een gedicht van de Franse dichter en kunstcriticus Baudelaire.

Na de Wasstraat - Was was weer de opvolger van De Laat de Kanter als burgemeester van Leiden en bleef dat tot 1903 - en na de Thorbeckestraat gaan we bij de volgende kruising naar rechts: de Fruinlaan, vernoemd naar Robert Fruin, historicus en hoogleraar geschiedenis aan de Leidse universiteit. Fruin was de eerste historicus die geschiedenis als wetenschap beoefende.

Op de hoek van de Fruinlaan en de Burggravenlaan is het Stedelijk Gymnasium gevestigd (kp 7).

(kijkpunt 7)

Het Stedelijk Gymnasium, met meer dan 1500 leerlingen het grootste onafhankelijke gymnasium van Nederland, is één van de oudste scholen van ons land. De school werd voor het eerst vermeld in een charter van graaf Willem III uit 1323, maar de stichting van de school wordt al in de tweede helft van de 13de eeuw vermoed.

Na het ontzet van Leiden benoemde het stadsbestuur een Calvinist, Nicolaus Stochius, tot rector van de school en dat was opmerkelijk, omdat het bestuur Luthers was. De invloed van Prins Willem van Oranje op burgemeester en schepenen van Leiden zal daar niet vreemd aan zijn geweest.

Pas rond het jaar 1700 wordt in documenten die in het Latijn zijn opgesteld, voor het eerst over gymnasium gesproken; in het Nederlands heette het de Latijnse School. De naam Stedelijk Gymnasium komt voor het eerst voor in 1838, toen het zesklassige lessysteem werd geïntroduceerd. De schoolweek werd op zes dagen bepaald. Precies 100 jaar later wordt het gebouw aan de Fruinlaan in gebruik genomen.

Bekende oud-scholieren zijn onder anderen econoom en oud-minister Eduard Bomhoff, dj Armin van Buuren, VVD-minister Stef Blok, Joachimus Fockema Andreae, oud-burgemeester van Utrecht en ex-commissaris van de koningin in Groningen, cabaretier Jochem Myjer, zangeres en muzikante Fay Lovsky, literatuurwetenschapper Frits van Oostrum, oud-PvdA-politici Max van der Stoep en Maarten van Traa en Cees Waal, oud-burgemeester van Deventer.

Bij het gymnasium steken we de Burggravenlaan over en lopen via de Roomburgerlaan naar de Rijndijkstraat (2de straat links), één van de meest markante straten van de Rijndijkbuurt, de wijk tussen het park Roomburg, Rijn-Schiekanaal, Hoge Rijndijk en Burggravenlaan. De eerste bebouwing van de Rijndijkstraat dateert van 1918 en 1920.

Was de Rijndijkstraat tot in de jaren '80 een straat waar vooral ouderen met de onvervalste Leidse tongval woonden, tegenwoordig zijn het vooral alleenstaande jongeren en jonge gezinnen die zich hier hebben gevestigd.

Op de Hoge Rijndijk aangekomen, gaan we naar rechts.

Sla even acht op de met ornamenten versierde gevels, links, vlak voor de overgang over het Rijn-Schiekanaal via de Wilhelminabrug (kp 8).

De watertoren aan de andere kant van de brug behoort tot Leidens erfgoed (kp 9).

(kijkpunt 8)

Op 15 mei 1919 werd de Wilhelminabrug over het Rijn-Schiekanaal in gebruik genomen. Voor de scheepvaart was het tot dan hier einde vaarroute; via een eenvoudige keersluis maakten de schippers rechtsomkeert. Toen besloten werd het Rijn-Schiekanaal aan te sluiten op de Oude Rijn, moest de doorgaande verkeersroute worden overbrugd. Dat gebeurde met een voor die tijd bijzondere ophaalbrug, een zogeheten hameibrug, die in twee aparte delen kon worden opgehaald. Jarenlange strijd om de verdeling van de kosten tussen provincie en gemeente maakte dat het tot 1963 duurde voordat de oude brug door een nieuwe, en bredere, enkele ophaalbrug werd vervangen.

(kijkpunt 9)

De Watertoren is in 1908 gebouwd naar een ontwerp van architect W.C. van Manen. De toren, die inmiddels tot rijksmonument is verklaard, is bijna 30 meter hoog en heeft een waterreservoir van 1200 m³. De watertoren is de eerste in zijn soort met een skelet van gewapend beton. De toren bestaat uit 12 lange betonnen palen, waartussen de muren zijn gemetseld. De palen dragen de waterbak.

De toren kwam er nadat veel Leidenaren ziek werden van het water dat vóór 1900 over grote afstand vanuit Katwijk werd aangevoerd. Tot 1993 is de watertoren als zodanig in gebruik geweest.

We buigen naar links langs de watertoren en vervolgen de route naar het Waardeiland via het Utrechts Jaagpad. We lopen hier op historische grond, want uit oude geschriften blijkt dat paarden al in 1664 op dit pad langs de (Nieuwe) Rijn de schepen tussen Leiden en Utrecht voorttrokken.

De Kettingbrug vormt de verbinding met het Waardeiland (kp 10), de enige overigens die met de auto te berijden is. Even verderop is nog een brug, de Domela Nieuwenhuisbrug, maar die verbinding met het 'vaste land' is er alleen voor de voetganger en de fietser.

(kijkpunt 10)

De naam van de Kettingbrug zegt iets over de belangrijkste industrie die in vroeger tijden op het Waardeiland was gevestigd: de Koninklijke Nederlandsche Grofsmederij, in de volksmond 'de Grof' genoemd.

De Grofsmederij is in 1836 opgericht door Woerdenaar William Archibald Bake, die als 30-jarige militair in 1813 nog had deelgenomen aan de Russische veldtocht van Napoleon. Na zijn vertrek uit de militaire dienst maakte hij carrière in de ijzerindustrie; in België en in Engeland, waar de staal- en ijzerindustrie al verder was ontwikkeld, deed hij ervaring op.

Met steun van koning Willem I, die voor 12.000 gulden aandelen nam in het startkapitaal van 200.000 gulden, begon Bake zijn toenmalige Grofsmederij aanvankelijk aan de Zuidsingel in de Leidse Havenwijk, ruim een halve eeuw later met een voor die tijd ultramoderne kettingfabriek annex gieterij in het Waardgebied dat na de doortrekking in 1893 van het Rijn-Schiekanaal naar de Oude Rijn een eiland was geworden.

De Grofsmederij was van meet af aan een gewilde leverancier van hoogwaardige producten. Zo leverde het bedrijf de staven voor de eerste spoorlijn tussen Amsterdam en Haarlem. In 1868 produceerde de Grofsmederij het bewegende deel van de Moerdijkbrug, wat destijds als een majeure prestatie werd gezien.

Ofschoon de Grofsmederij niet altijd en in alle opzichten een royaal sociaal beleid heeft gevoerd, was het bedrijf aan het einde van de 19de eeuw wel één van de eerste ondernemingen in ons land waar een waardevast pensioen werd vastgesteld en waar extra beloningen voor bijzondere prestaties en bij speciale gelegenheden werden uitgekeerd.

In de tweede helft van de vorige eeuw ging het steeds slechter in de staal- en ijzerindustrie. Zo ook met de Grofsmederij die in 1966 werd samengevoegd met de grofsmederijen van Wilton-Fijenoord en van Werkspoor. De Verenigde Grofsmederijen NV heeft tot 1978 bestaan.

Bijna twee decennia eerder, in het begin van de jaren '60, had een ander bedrijf, de Glazuurfabriek Canton, zijn activiteiten op het Waardeiland al beëindigd. Deze fabriek, onderdeel van de Steen- en Kleiwarenfabriek Ouderzorg-de Ridder, was aan de noordoostzijde van het Waardeiland gesitueerd.

Een wandeling over het Waardeiland laat een grote verscheidenheid zien aan woningen, die in veel gevallen voorzien zijn van een aanlegsteiger langs de eigen achtertuin, en toont ook de grote mate van privacy en het vele groen in de wijk.

We maken de korte route na binnenkomst over de Kettingbrug via de Laan der Verenigde Naties, linksaf Calslaan, Schermerhornpad, Oxfordbrug, Oxfordlaan, terug naar de Laan der Verenigde Naties om linksaf via Troelstraplein, Aletta Jacobslaan, rechtsaf Suze Groenewegplein, het gelijknamige bruggetje en de Domela Nieuwenhuislaan uit te komen bij de Domela Nieuwenhuisbrug. De Hogendijkstraat, in het verlengde daarvan, brengt ons terug op de Hoge Rijndijk die we teruglopen tot aan de Wilhelminabrug.

Vóór de brug dalen we naar links af naar de Roomburgerweg die ons over een afstand van een kleine kilometer pal langs het kanaal naar het park De Bult brengt. De achter de Roomburgerweg gelegen wijk is Meerburg, waarvan de woningen in het begin van de jaren '60 zijn gebouwd. Zuidelijk van Meerburg, bij het park De Bult, ligt het fonkelnieuwe woongebied Roomburg.

Het is de bedoeling dat tussen beide woongebieden, nu nog een groen gebied met tuinen, kassen en kleinschalige tuinbouw, in de komende jaren het archeologische park Matilo wordt aangelegd, vernoemd naar de vroegere Romeinse legerplaats die hier ooit is geweest.

De archeologische resten van het castellum, en van het laat-middeleeuwse St. Margaretha-klooster dat hier tussen 1464 en 1574 heeft gestaan, zijn in de bodem aangetroffen. De vondsten blijven in de grond verborgen, maar zullen bij de aanleg van het park op een of andere wijze zichtbaar worden gemaakt.

Al snel nadat we de Roomburgerweg zijn opgelopen, trekt het Kaasmerk de aandacht (kp 11).

(kijkpunt 11)

Gevestigd in een gebouw waarvan de eerste steen in 1926 is gelegd, wordt hier het 'kaaspaspoort' geproduceerd. Het kaasmerk is een rond plaatje van kaasstof (caseïne) dat bij de bereiding op de kaas wordt meegeperst en daardoor één geheel met de korst vormt.

Op het plaatje wordt aangegeven wanneer en waar de kaas is geproduceerd. De kaas krijgt met het plaatje als het ware een eigen identiteit. Het kaasmerk waarborgt de kwaliteit en versterkt de authenticiteit van de kaas.

Even verder langs de Roomburgerweg staan twee blokken van elk twee markante woningen. Het zijn vier voormalige, zogeheten bruggenwachterswoningen. De woningen zijn in het begin van de 20ste eeuw op last van provinciale waterstaat hier neergezet voor het personeel dat de Wilhelminabrug moest bedienen. In de jaren '80 zijn ze in privébezit overgegaan.

Het vervolg van de wandeling brengt ons langs het complex van het verzorgingscentrum Roomburgh - met de fraaie sculptuur 'was ik maar een zwaluw' van Leontine Sies uit 2002, een herinnering aan de gastvrijheid die haar vanuit het centrum destijds is geboden.

Enkele honderden meters verder komen we binnen in de nieuwe wijk Roomburg, de laatste woonwijk die op nog onbebouwd Leids grondgebied is gebouwd. Met de bouw werd in 2003 begonnen; in 2009 werd de laatste van de ruim 950 nieuwe woningen, waarvan bijna de helft in hoogbouw, opgeleverd.

De markante woontorens zijn gebouwd naar een ontwerp van het gerenommeerde Leidse architectencollectief VVKH (Verheijen, Van Rijswijk, Knappers en De Haan), dat ook verantwoordelijk is voor het nieuwbouwontwerp van de Achmea Holding bij NS-station Leiden-Centraal (zie wandeling Kweeklust).

Al snel na de nieuwbouw is er de entree van het park De Bult, waar een klim naar het hoogste punt een fraai uitzicht biedt op de omgeving (kp 12).

(kijkpunt 12)

Park De Bult was tot ver in de jaren '70 van de vorige eeuw één van de grotere gemeentelijke vuilstortplaatsen. Nadat de vervuiling was afgedekt, is van De Bult een gemeentelijk park gemaakt. De wielervereniging Swift gebruikt (een deel van) het park op vastgestelde tijden voor trainingsactiviteiten.

Vanuit het park De Bult lopen we terug over de Roomburgerweg naar de Julius Caesarbrug (kp 13) die ons over het Rijn-Schiekanaal terugleidt naar het Van Vollenhovenplein met z'n Torenflat waar we de wandeling zijn begonnen.

(kijkpunt 13)

De Julius Caesarbrug - alleen voor voetgangers en fietsers - is een stalen basculebrug die in 2006 in gebruik is genomen. De brug, met een lengte van ruim 31 meter, verbindt de Burgemeesters- en Professorenwijk uit de 20ste eeuw met het nieuwe Roomburg van de 21ste eeuw.

De brug overspant het voormalige 'kanaal van Corbulo', de generaal die uit naam van keizer Julius Caesar het gezag voerde over de gebieden zuidelijk van de noordgrens (limes) van het Romeinse rijk langs de (Oude) Rijn.

Praktische informatie

Parkeren

omgeving Van Vollenhovenplein

OV

NS-station Leiden Lammenschans. Op een kwartier lopen van Van Vollenhovenplein (via Burggravenlaan rechts naar kruising met Van den Brandelerkade, daar instappen *)

Buslijn 1 en 2: Burggravenlaan, halte Lorentzkade, overzijde is Van den Brandelerkade.

Horeca

geen

Geen boslanen of akkerwegen, maar 'urban walking': ontspannen lopen over rustige paden, door stedelijk groen, langs rivieren en kanalen, en onverwachte historie. En altijd wel een park, waterkant of uitspanning in de buurt, om de vele indrukken te verwerken. Dat kan met de wandelingen uit 'Wandelen buiten de binnenstad van Leiden' De gids is te koop bij de boekhandel of online te bestellen via www.gegarandeerdonregelmatig.nl.

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten

voor slechts
€ 13,50